



Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

щодо цивільно-правових аспектів поділу спільної
сумісної власності подружжя та захисту майнових
прав (частина I)

Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2022 року до січня 2026 року



Supreme LAB

База правових позицій

ЗМІСТ

I. Право особистої приватної власності (глава 7 СК України)	6
1.1. Чи підлягає поділу як спільне сумісне майно подружжя нерухомість, частина якої отримана одним із них у дарунок, та як впливає зміна статусу приміщення на його поділ?	6
1.2. Чи вважається спільною сумісною власністю майно, набуте під час шлюбу, якщо воно куплене за кошти від продажу особистого майна одного з подружжя?	7
1.3. Яким чином визначити правовий режим земельної ділянки, що є особистою власністю одного з подружжя, якщо на ній збудовано спільне майно?	8
1.4. Чи має право на частку у приватизованій квартирі один із подружжя, який знявся з реєстрації до моменту приватизації, та чи вважається таке житло спільною сумісною власністю?	10
II. Право спільної сумісної власності подружжя (глава 8 СК України)	11
2.1. Чи підлягають поділу між подружжям майнові права на квартиру, набуті одним із них на підставі попереднього договору купівлі-продажу?	11
2.2. Чи є реєстрація права власності на житловий будинок за одним із подружжя після розірвання шлюбу підставою для визнання такого майна його особистою приватною власністю?	13
2.3. Чи є наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору купівлі-продажу майна достатнім доказом того, що таке майно було придбане за спільні кошти подружжя та належить їм на праві спільної сумісної власності?	14
2.4. Чи є достатнім доказом особистої власності на майно, набуте в шлюбі, сам лише факт продажу іншого особистого майна незадовго до купівлі нового?	16
2.5. Чи підлягає поділу між подружжям грошове забезпечення одного з них, який є військовослужбовцем, за період його перебування в полоні, якщо ці кошти повністю використані дружиною в інтересах сім'ї, та які права зберігає подружжя щодо майна, придбаного за ці кошти?	18
III. Поділ майна та відступ від рівності часток (глава 9 СК України)	19
3.1. За яких умов суд може збільшити частку у спільному майні того з подружжя, з ким проживає дитина, зокрема дитина з особливими потребами?	19

3.2. Чи може суд відступити від засади рівності часток подружжя при поділі майна, якщо один із них приховав спільний автомобіль, а з іншим проживають діти, на яких не сплачуються аліменти?	22
3.3. Чи може суд при поділі великої кількості об'єктів спільного майна подружжя присудити одному з них значну грошову компенсацію без його згоди та без попереднього внесення коштів іншою стороною на депозитний рахунок суду?	24
IV. Поділ неподільних речей та захист прав співвласника	25
4.1. Чи має право один із подружжя на грошову компенсацію вартості своєї частки у спільному майні, якщо інший відчужив його без згоди після судового поділу?	25
4.2. Чи має право один із подружжя на грошову компенсацію за автомобіль, який був відчужений іншим із подружжя без згоди, вже після звернення до суду з позовом про поділ майна?	26
4.3. Чи має право один із подружжя вимагати компенсацію за відчужене спільне рухоме майно, якщо він сам уповноважив іншого з подружжя на укладення договорів, зокрема купівлі-продажу, шляхом видачі чинної довіреності для розпорядження автомобілем?	27
4.4. Чи є вимога одного з подружжя про зняття арешту з неподільної речі, що перебуває у спільній сумісній власності, належним способом захисту прав співвласника і в який спосіб захищаються його права та інтереси в такому разі?	29
V. Щодо новоствореного реконструйованого та поліпшеного нерухомого майна. 30	
5.1. Чи підлягає поділу між колишнім подружжям житловий будинок, який реконструйовано, але не прийнятий в установленому законом порядку в експлуатацію?	30
5.2. Чи підлягає поділу між колишнім подружжям новостворене нерухоме майно за відсутності його введення в експлуатацію та державної реєстрації і на які саме альтернативні види захисту мають право сторони?	31
5.3. Чи може бути визнане об'єктом права спільної сумісної власності подружжя нерухоме майно, набуте одним із них до шлюбу, у разі його реконструкції в період шлюбу?	32
5.4. Чи зберігає набуте в шлюбі майно статус спільної сумісної власності подружжя у разі його реконструкції чи добудови, що проводилася вже після розірвання шлюбу одним із подружжя, на що впливають такі зміни та чи є відсутність вимог щодо новоствореного об'єкта підставою для відмови в поділі майна?	34

5.5. Чи може бути визнано спільною сумісною власністю майно, що належало одному з подружжя до шлюбу, за умови проведення його реконструкції під час шлюбу, та як визначається критерій істотності збільшення вартості такого майна?.....	36
5.6. Чи може бути визнаний спільною сумісною власністю будинок, отриманий одним із подружжя в дарунок як незавершене будівництво, якщо його було добудовано під час шлюбу?	37
VI. Окремі аспекти процедури поділу майна подружжя.....	38
6.1. Чи може подружжя – співвласники нерухомого майна – витребувати його в добросовісного набувача, якщо майно було відчужено за відплатним договором одним із подружжя без нотаріально посвідченої згоди іншого, та який спосіб захисту прав того з подружжя, який не надавав згоди на відчуження?	38
6.2. Чи впливає обраний подружжям в іноземній державі режим роздільного володіння майном на правовий статус нерухомості, придбаної в Україні, та чи має він перевагу над презумпцією спільності майна подружжя?.....	41
6.3. Чи може акт приймання-передачі нерухомого майна до статутного капіталу товариства бути визнано недійсним як правочин, учинений одним із подружжя без згоди іншого?.....	42
6.4. На що має право інший із подружжя в разі внесення спільних коштів до статутного капіталу товариства?	44
6.5. Чи є предметом поділу подружжя тимчасові споруди (торговельні павільйони), а не лише кошти на їх будівництво, та за якою вартістю здійснюється розрахунок компенсації в разі тривалого розгляду справи?	45
VII. Застосування норм процесуального права.....	46
7.1. На кого покладається тягар доказування у справах про заперечення спільного статусу майна подружжя та за якої умови презумпція права спільної сумісної власності залишається непохитною?	46

Перелік скорочень

АЗС БП	Автомобільна заправочна станція багатопаливна
ВС	Верховний Суд
ВС у складі ОП КЦС	Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду
ЗК України	Земельний кодекс України
ЗСУ	Збройні сили України
ЗУ	Закон України
КпШС України	Кодекс про шлюб та сім'ю України
СК України	Сімейний кодекс України
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

I. Право особистої приватної власності (глава 7 СК України)

1.1. Чи підлягає поділу як спільне сумісне майно подружжя нерухомість, частина якої отримана одним із них у дарунок, та як впливає зміна статусу приміщення на його поділ?

Майно, набуте одним із подружжя за час шлюбу, але на підставі договору дарування, є його особистою приватною власністю і не входить до складу спільного майна подружжя, що підлягає поділу. Презумпція спільності права власності подружжя може бути спростована в судовому порядку, при цьому тягар доказування обставин особистої власності покладається на того з подружжя, хто її спростовує. Зміна юридичного статусу майна (наприклад, переведення з житлового у нежитловий фонд) не спростовує факт його належності до об'єктів спільної сумісної власності, якщо воно було набуто під час шлюбу за спільні кошти

Позивач звернулася до суду з позовом про розірвання шлюбу та поділ майна, до якого включила три квартири та одинадцять автомобілів. Вона стверджувала, що все майно є спільною сумісною власністю. Уточнивши вимоги, просила виділити їй у власність все майно, посилаючись на згоду чоловіка спокутувати свою зраду.

Суд першої інстанції у 2008 році позов задовольнив повністю, передав все майно позивачу на підставі визнання позову відповідачем.

У 2017 році відповідач оскаржив це рішення.

У 2022 році апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині нерухомого майна та поділив три спірні квартири порівну між колишнім подружжям (по 1/2 частці кожному)

Позивач звернулася з касаційною скаргою на рішення апеляційного суду та зазначила, що частина однієї з квартир (443/1000 частки) була набута нею за договором дарування під час шлюбу, а отже, є її особистою власністю. Також статус однієї з квартир було змінено на нежитлове приміщення (офіс-магазин), а інші реконструйовано під офіси, через що об'єкти нерухомості у колишньому вигляді фактично припинили існування.

ВС скасував рішення в частині поділу квартири, де була частка від дарування, та ухвалив нове рішення в цій частині, визнав за кожним із подружжя право власності на 278,5/1000 часток спірної квартири (що є половиною від спільно набутих 557/1000), при цьому за позивачем залишилася її особиста частка (443/1000). В іншій частині (щодо поділу інших квартир порівну) рішення залишив без змін з огляду на таке.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 57 СК України майно, набуте одним із подружжя за час шлюбу на підставі договору дарування, є його особистою приватною власністю.

Суд апеляційної інстанції не врахував, що позивач є власником 443/1000 часток квартири на підставі договору дарування. Визнання цієї частки об'єктом спільної сумісної власності та її поділ навпіл (по 1/2) є неправильним застосуванням норм матеріального права.

Оскільки 443/1000 частки квартири є особистою власністю дружини, поділу як спільне майно підлягає лише решта – 557/1000 часток. Таким чином, кожному з подружжя належить по 278,5/1000 часток (половина від спільно нажитого).

Твердження про зміну статусу квартир з житлових на нежитлові не є підставою для скасування рішення про їх поділ. Суд зазначив, що переведення майна у нежитловий фонд не спростовує факт його набуття як спільного майна подружжя. Питання зміни статусу було врегульовано судом першої інстанції шляхом роз'яснення рішення, де вказано, що при реєстрації права власності слід ураховувати змінений статус приміщення відповідно до оформлених документів.

Щодо автомобілів ВС зауважив, що апеляційний суд фактично не переглядав рішення в цій частині, оскільки скарга відповідача не містила відповідних доводів, проте помилково залишив рішення в цій частині без змін замість виключення цих висновків.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 серпня 2023 року у справі № 2-7539/08 (провадження № 61-12934св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112609462>.

1.2. Чи вважається спільною сумісною власністю майно, набуте під час шлюбу, якщо воно куплене за кошти від продажу особистого майна одного з подружжя?

Майно, набуте одним із подружжя за час шлюбу, але за кошти, які належали йому особисто, є його особистою приватною власністю. Презумпцію спільності права власності подружжя може бути спростовано, якщо буде доведено, що джерелом придбання майна були особисті кошти одного з подружжя, а не спільні кошти чи спільна праця. Наявність нотаріальної згоди іншого з подружжя на купівлю майна сама по собі не змінює правовий режим майна з особистого на спільний, якщо підтверджено факт використання саме особистих коштів.

Позивач звернулась до суду з позовом про поділ майна подружжя, уточнивши який, просила визнати спірну квартиру об'єктом спільної сумісної власності та виділити їй у власність 1/2 частку цієї квартири, посиляючись на те, що квартиру було придбано у 2005 році, коли сторони перебували у шлюбі.

Відповідач заперечував проти позову, стверджував, що квартира є його особистою власністю.

Суди встановили, що у 2004 році відповідач отримав у дарунок 40/100 часток домоволодіння. 23.12.2005 він одночасно продав ці 40/100 частин

за 76 589,00 грн та купив спірну квартиру за таку саму суму – 76 589 грн. Того ж дня між відповідачем та продавцем квартири було укладено угоду про залік зустрічних вимог, згідно з якою оплату за квартиру була здійснено шляхом зарахування коштів, отриманих відповідачем від продажу його особистої частки домоволодіння.

Позивач стверджувала, що оскільки вона давала нотаріальну згоду на придбання квартири, майно має вважатися спільним.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що спірна квартира не належить до спільної сумісної власності подружжя, оскільки, хоча і була придбана відповідачем у період шлюбу з позивачем, але за особисті кошти відповідача, отримані ним від продажу належних йому на підставі договору дарування часток домоволодіння.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначив, що майно, набуте в шлюбі, вважається спільним (ст. 60 СК України), однак ця презумпція може бути спростована, якщо буде доведено, що джерелом придбання були особисті кошти одного з подружжя.

У цій справі відповідач довів, що джерелом походження коштів був продаж майна, отриманого ним у дарунок.

Вирішальним для визначення правового режиму майна є з'ясування джерела і часу його придбання. Оскільки квартиру було фактично отримано шляхом обміну (заліку зустрічних вимог) на особисте майно чоловіка, вона є його особистою приватною власністю згідно зі ст. 57 СК України.

Надання іншим із подружжя згоди на придбання майна та відсутність у самому договорі купівлі-продажу посилання на використання особистих коштів не спростовують особистого характеру такого майна, якщо факт використання власних коштів підтверджений іншими належними доказами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 лютого 2024 року у справі № 199/9770/21 (провадження № 61-9350св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117043631>.

1.3. Яким чином визначити правовий режим земельної ділянки, що є особистою власністю одного з подружжя, якщо на ній збудовано спільне майно?

Земельна ділянка, безоплатно приватизована одним із подружжя, є його особистою приватною власністю. Якщо під час шлюбу на ній збудовано об'єкт, що є спільною сумісною власністю подружжя, припинення права власності на земельну ділянку чи її частку можливе лише за умови одночасного присудження власнику грошової компенсації. Водночас вимога про визнання майна спільною сумісною власністю не є належним способом захисту, оскільки ефективним способом є визнання права на частку в майні або його поділ

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання спільною сумісною власністю та поділ земельної ділянки й побудованої на ній автомобільної заправної станції (АЗС). Позовні вимоги обґрунтовував тим, що за час шлюбу відповідачка отримала земельну ділянку шляхом приватизації, на якій спільними зусиллями та коштами було збудовано та введено в експлуатацію АЗС. Позивач стверджував, що вартість об'єкта істотно збільшилася (з 94 тис. грн до 718 тис. грн), що є підставою для визнання всього майна спільною власністю за ст. 62 СК України.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, визнав АЗС спільним майном, оскільки її збудовано у шлюбі, та визначив частки подружжя по 1/2 у праві власності як на АЗС, так і на земельну ділянку, мотивуючи своє рішення тим, що за ст. 120 ЗК України та ст. 377 ЦК України право на земельну ділянку слідує за правом власності на будівлю чи споруду.

ВС не погодився з висновками судів попередніх інстанцій в частині задоволених позовних вимог про визнання АЗС БП спільною власністю та поділ спільного майна, рішення в цій частині скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні цих вимог з огляду на таке.

Вимога про визнання майна спільною власністю не забезпечує ефективного захисту, а є лише підставою для вирішення спору про поділ майна або визнання права на частку. Встановлення обсягу спільно нажитого майна суд має вирішувати в мотивувальній, а не в резолютивній частині рішення.

Земельна ділянка, набута у шлюбі шляхом приватизації, є особистою власністю одного з подружжя. Цивільний закон не містить конструкцій безкомпенсаційного припинення права власності на таку ділянку.

Якщо на особистій земельній ділянці одного з подружжя збудовано спільний об'єкт нерухомості, інший з подружжя має право вимагати виплати грошової компенсації своїх витрат на будівництво або врахування цієї суми при поділі іншого спільного майна.

Поділ будівлі в натурі, що тягне за собою перехід права на частку земельної ділянки особи-власника до іншої особи, можливий лише за умови попереднього внесення позивачем грошової компенсації вартості такої частки землі на депозитний рахунок суду (за аналогією до ч. 5 ст. 71 СК України).

Оскільки позивач не посилався на готовність виплатити компенсацію за частку земельної ділянки, а суди попередніх інстанцій не вирішували питання такої компенсації, підстав для задоволення позову в цій частині немає. Позивач не позбавлений права вимагати компенсації своїх витрат на поліпшення майна в межах іншого спору.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 грудня 2024 року у справі № 369/3056/21 (провадження № 61-8040св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123949158>.

1.4. Чи має право на частку у приватизованій квартирі один із подружжя, який знявся з реєстрації до моменту приватизації, та чи вважається таке житло спільною сумісною власністю?

Житло, набуте одним із подружжя внаслідок приватизації державного житлового фонду, є об'єктом спільної сумісної власності подружжя лише у період з 08.02.2011 до 12.06.2012 включно. В інші періоди таке житло переходить у власність виключно тієї особи, яка брала участь у приватизації та була зареєстрована у відповідному житловому приміщенні. Право на приватизацію мають громадяни, які на момент її здійснення постійно проживають у квартирі. Добровільне зняття з реєстрації та фактичне непроживання у житловому приміщенні до моменту приватизації свідчить про втрату особою права на участь у ній

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсним розпорядження про приватизацію, свідоцтва про право власності та визнання за ним права на частку квартири. Свої вимоги обґрунтовував тим, що у період з 1995 до 2021 року він перебував у шлюбі з відповідачем. У 2004 році на сім'ю було видано ордер на квартиру, де позивач був зареєстрований. Проте у листопаді 2006 року позивач добровільно знявся з реєстрації. У грудні 2006 року відповідач разом із їхньою малолітньою донькою приватизували квартиру. Позивач стверджував, що його право на приватизацію було порушено, а про факт оформлення власності лише на дружину та доньку він нібито дізнався значно пізніше.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позовних вимог, посилаючись на те, що лише у період з 08.02.2011 до 12.06.2012 року житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, визнавалося об'єктом спільної сумісної власності. В інші періоди таке житло переходило у власність лише того з подружжя, який брав участь у приватизації. Оскільки спірну квартиру приватизовано поза зазначеним періодом, вона не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Апеляційний суд зазначив, що на час приватизації позивач не був зареєстрований у спірній квартирі, а під час її відчуження надав нотаріально посвідчену згоду на її продаж як представник малолітньої доньки, що спростовує його доводи про введення в оману.

ВС погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, зазначив, що оскільки на момент приватизації (2006 рік) чинне законодавство не відносило приватизоване житло до спільної власності подружжя, а позивач на той час добровільно припинив користування житлом, правових підстав для визнання за ним права власності на частку у спірній квартирі немає.

Відповідно до змін у сімейному законодавстві приватизоване житло вважалось спільним майном подружжя лише протягом обмеженого періоду

з 08.02.2011 до 12.06.2012. Оскільки спірну квартиру було приватизована у 2006 році, вона не підпадає під режим спільної сумісної власності подружжя та належить виключно особам, зазначеним у свідоцтві про право власності.

Право на приватизацію житла мають особи, які постійно мешкають у квартирі на момент її приватизації. Позивач добровільно знявся з реєстрації у спірній квартирі у листопаді 2006 року (за місяць до приватизації) та проживав за іншою адресою. Отже, він втратив право на участь у приватизації цієї квартири.

У серпні 2007 року позивач особисто надавав нотаріально посвідчену згоду на продаж цієї квартири як законний представник своєї малолітньої доньки, отже йому було достеменно відомо про склад власників квартири ще у 2007 році.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 січня 2025 року у справі № 199/1719/23 (провадження № 61-6388св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124717856>.

II. Право спільної сумісної власності подружжя (глава 8 СК України)

2.1. Чи підлягають поділу між подружжям майнові права на квартиру, набуті одним із них на підставі попереднього договору купівлі-продажу?

Попередній договір створює для сторін лише зобов'язання укласти в майбутньому основний тип цивільно-правового договору на заздалегідь узгоджених умовах. Укладення такого договору та сплата за ним коштів не породжують автоматичного переходу до сторін майнових прав на об'єкт нерухомості. Оскільки майнові права на новостворюване майно виникають лише після їх передачі за актом приймання-передачі або державної реєстрації, вони не можуть бути предметом поділу як об'єкт спільної сумісної власності подружжя до моменту їх фактичного набуття. У такому разі інший з подружжя не позбавлений права вимагати компенсації частини сплачених за попереднім договором спільних грошових коштів

Позивач звернулася до суду з позовом про поділ майна подружжя, просила визнати за нею майнові права на 1/2 частку квартири в об'єкті незавершеного будівництва. Позов мотивовано тим, що під час шлюбу її чоловік уклав із забудовником попередній договір купівлі-продажу квартири та повністю сплатив її вартість (понад 1,5 млн грн) за рахунок сімейних заощаджень. Позивач зазначала, що на час звернення до суду з цим позовом сторони перебувають у процесі розірвання шлюбу, після розірвання якого відповідач може зареєструвати за собою право власності на спірну квартиру і зазначена квартира буде вважатися його особистою власністю.

Відповідач подав зустрічний позов про визнання майнових прав його особистою власністю, стверджуючи, що кошти на придбання були отримані ним від продажу особистої квартири та в дарунок від батьків.

Суд першої інстанції позови задовольнив частково, визнав за позивачем за первісним позовом майнові права на 49/125 часток, за відповідачем за первісним позовом – на 76/125 часток квартири, з урахуванням джерел походження коштів.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позовів відмовив, оскільки саме по собі укладання попереднього договору купівлі-продажу квартири не породжує переходу до сторін майнових прав на спірну квартиру. Також апеляційний суд зазначив, що у зв'язку з укладенням попереднього договору купівлі-продажу квартири та сплатою грошових коштів за цим договором позивач за первісним позовом не позбавлена можливості в порядку поділу майна подружжя порушувати перед судом питання про стягнення компенсації частини сплачених за цим договором грошових коштів за умови наявності таких підстав.

ВС погодився із висновками суду апеляційної інстанції та зазначив, що за попереднім договором неможливо визнати право на частку в майнових правах на нерухомість, оскільки такий договір не породжує переходу цих прав до подружжя до моменту виконання умов щодо передачі об'єкта.

Відповідно до ст. 635 ЦК України попередній договір є лише договором про наміри укласти в майбутньому основний договір. Він не є підставою для негайного набуття права власності або майнових прав на саму нерухомість.

Майнові права на об'єкт нерухомості переходять до покупця лише після підписання акта приймання-передачі таких прав. Оскільки на момент розгляду справи передача майнових прав за актом не відбулася, майновими правами на об'єкт все ще володіє забудовник.

Майнове право – це обмежене речове право, що свідчить про правомочність власника отримати право власності на майно в майбутньому. До моменту фактичного отримання цих прав за основним договором або актом вони не входять до складу спільної сумісної власності подружжя.

Суд підкреслив, що позивач обрала неефективний спосіб захисту. Вона не позбавлена можливості пред'явити вимогу про стягнення грошової компенсації (1/2 частини сплачених коштів), якщо вони були спільними, або заявляти права на частку в квартирі вже після укладення чоловіком основного договору купівлі-продажу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 січня 2025 року у справі № 753/7776/22 (провадження № 61-9678св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124833639>.

2.2. Чи є реєстрація права власності на житловий будинок за одним із подружжя після розірвання шлюбу підставою для визнання такого майна його особистою приватною власністю?

Реєстрація права власності на житловий будинок за одним із подружжя після розірвання шлюбу не спростовує презумпції спільності майна подружжя, якщо таке майно фактично було набуто (збудоване) у період шлюбу. Тягар спростування презумпції спільності майна та доведення набуття спірного майна за особисті кошти покладається на того з подружжя, який заперечує спільність такого майна

Позивач звернувся до суду з позовом про поділ спільного майна, вказуючи, що під час шлюбу (1990–2001 рр.) вони з відповідачем збудували житловий будинок. У 2014 році йому стало відомо, що відповідач у 2010 році (після розірвання шлюбу) одноосібно оформила право власності на цей будинок на підставі рішення сільської ради. Позивач просив визнати за ним право власності на 1/2 частку будинку.

Відповідач подала зустрічний позов про визнання права власності за набувальною давністю, стверджуючи, що позивач не брав участі в утриманні майна після 2001 року.

Справу суди розглядали неодноразово.

Суд першої інстанції позов задовольнив, вважаючи будинок спільним майном, у задоволенні зустрічного позову відмовив.

Апеляційний суд не погодився з рішенням суду першої інстанції в частині задоволених вимог, рішення в цій частині скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні первісного позову, посилаючись на те, що на один об'єкт не може існувати одночасно два конкуруючі правові титули, а позивач не оскаржував рішення сільської ради та правовстановлюючі документи відповідача, що, на думку суду, створювало правову невизначеність.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, рішення суду першої інстанції залишив у силі з огляду на таке.

У цій справі у квітні 2010 року дружина зареєструвала за собою право власності на спірний житловий будинок, проте будинок фактично побудований у 1996 році, тобто у період шлюбу сторін у справі.

Оскільки будинок почали будувати і фактично збудували у 1996 році (під час шлюбу), порядок набуття майна визначається КпШС України, а поділ здійснюється за правилами СК України.

Майно, нажите подружжям за час шлюбу, є спільною сумісною власністю, а частки сторін при поділі вважаються рівними. Факт реєстрації майна на ім'я одного з подружжя не спростовує презумпцію спільності, якщо майно набуто за спільні кошти та в період шлюбу.

Суд апеляційної інстанції помилково вважав, що оскарження рішення органу місцевого самоврядування про реєстрацію права за відповідачем є обов'язковою передумовою для захисту прав позивача. Наявність реєстрації за одним із власників не є перешкодою для визнання за іншим права на частку в такому майні.

Спростування презумпції спільності майна покладається на того, хто її заперечує. Оскільки відповідач не надала доказів суттєвого поліпшення майна за власні кошти після розірвання шлюбу (зокрема, відмовилася від проведення експертизи), правових підстав для відступу від рівності часток немає.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 307/2148/16 (провадження № 61-16254св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109645805>.

2.3. Чи є наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору купівлі-продажу майна достатнім доказом того, що таке майно було придбане за спільні кошти подружжя та належить їм на праві спільної сумісної власності?

Згода одного з подружжя на розпорядження спільним майном – односторонній правочин, який має юридичне значення на стадії укладення договору і є необхідною умовою його чинності. Таке волевиявлення спрямоване як на іншого з подружжя, що укладає договір, так і на контрагента і фіксується в самому договорі. Надання письмової згоди свідчить про те, що майно набуто за спільні кошти у спільну сумісну власність подружжя, адже така згода підтверджує спільність коштів і спільну волю на придбання. Суд не вправі підмінити домовленість подружжя щодо набуття майна у спільну власність, якщо така згода зафіксована в договорі.

Позивач звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу, визнання права особистої приватної власності на майно, набуто за час шлюбу, посилаючись на те, що 27.03.2019 між сторонами зареєстровано шлюб, в якому народився син. Спільне життя не склалося, сторони не ведуть спільного господарства, шлюб існує формально, примирення неможливе. За час шлюбу було придбано трикімнатну та однокімнатну квартири, які не є спільною сумісною власністю подружжя, оскільки придбані за його особисті кошти, отримані від продажу належної йому до шлюбу квартири.

Відповідач не визнала позов, на її думку, задоволенню підлягає лише вимога про розірвання шлюбу та звернулася із зустрічним позовом, який мотивувала, зокрема тим, що під час шлюбу сторонами були набуті спірні квартири, в яких знаходяться меблі та побутова техніка, придбані за спільні

кошти. Крім того, ОСОБА_1 має кошти на рахунках у АТ КБ «Приватбанк», однак їй невідомі їх розміри, номери рахунків та строки дії.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, первісний та зустрічний позови задовольнив частково, мотивуючи свої рішення тим, що спірні квартири є спільною сумісною власністю подружжя, в якому частки кожного з подружжя є рівними, оскільки сторони обопільно скерували намір при придбанні нерухомого майна діяти в інтересах сім'ї та надали згоду одне одному на придбання нерухомості саме у спільну власність.

ВС у складі ОП КЦС в частині вирішення первісних вимог про визнання спірних квартир особистою приватною власністю та в частині вирішення зустрічних вимог про визнання квартир спільним майном подружжя, визнання права власності по 1/2 частці за кожним з подружжя, погодився з висновками судів в зазначених частинах, зауваживши, що:

вчинення згоди іншим з подружжя на розпорядження спільним майном є одностороннім правочином, розрахованим на його сприйняття іншими особами, а саме подружжям, який є стороною договору, та третьою особою (інша сторона договору). Волевиявлення іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження спільним майном, яке виражено у згоді, адресоване та сприймається як подружжям, який виступає стороною договору, так і контрагентом за таким договором;

згода іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження спільним майном має значення на стадії укладення договору та є необхідним юридичним фактом для укладення відповідного договору іншим з подружжя, який є стороною договору, з його контрагентом. Сторона договору (інший з подружжя) представляє у відносинах з своїм контрагентом права та інтереси того з подружжя, який надав згоду;

сприйняття волевиявлення іншого з подружжя на розпорядження спільним майном відбувається шляхом відображення такої згоди у відповідному договорі. У такому випадку регулюючий ефект договору поширюється як на сторони договору, так і на іншого з подружжя (співвласника), який надав згоду на розпорядження спільним майном;

згода одного з подружжя на вчинення другим з подружжя договору з розпорядження спільним майном як односторонній правочин є одним із правомірних обмежень свободи договору, оскільки визначена законодавцем необхідність одержання згоди обмежує як того з подружжя, хто укладає договір з розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, так і контрагента за договором, оскільки він має переконатися, що особа, з якою укладається договір, перебуваючи в шлюбі, має згоду на укладення такого договору;

згода іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, поширюється

на як на випадки відчуження майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, так і на випадки набуття майна подружжям у право спільної сумісної власності;

надання згоди іншим з подружжя на набуття майна подружжям (стороною договору) свідчить про набуття майна подружжям у право спільної сумісної власності, оскільки у такому випадку відбувається розпорядження коштами, які належать подружжю на праві спільної сумісної власності;

не виключається вчинення усного договору між подружжям про набуття майна в спільну сумісну власність, зовнішнім вираженням якого є згода одного з подружжя на розпорядження майном (коштами) на набуття майна в спільну сумісну власність. Така згода може бути зафіксована безпосередньо у договорі про набуття майна, вчиненому іншим з подружжя;

наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору купівлі-продажу майна, зафіксованої у такому договорі, свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність, оскільки згода іншого подружжя на набуття майна підтверджує придбання такого майна за спільні кошти подружжя;

у разі якщо інший з подружжя надав згоду на розпорядження майном (коштами) для набуття майна в спільну сумісну власність і така згода зафіксована безпосередньо у договорі купівлі-продажу майна, який вчинено іншим з подружжя, то суд не може своїм рішенням підмінити домовленість подружжя про набуття майна в спільну сумісну власність.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 червня 2024 року у справі № 712/3590/22 (провадження № 61-14297сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119559291>.

2.4. Чи є достатнім доказом особистої власності на майно, набуте в шлюбі, сам лише факт продажу іншого особистого майна незадовго до купівлі нового?

Сама по собі наявність договору купівлі-продажу особистої нерухомості, який передував або вчинявся одночасно з придбанням нового майна, не є беззаперечним доказом того, що саме ці кошти були спрямовані на купівлю. Сторона зобов'язана довести безпосередній зв'язок між отриманими особистими коштами та їх використанням на придбання конкретного об'єкта, а не на потреби сім'ї чи інші цілі

Позивач звернулась до суду із позовом про визнання квартири її особистою приватною власністю. На обґрунтування заявлених вимог зазначала, що під час перебування з відповідачем у зареєстрованому шлюбі вона за особисті кошти придбала чотирикімнатну квартиру, кошти на придбання

якої отримала від продажу належної їй на праві особистої власності однокімнатної квартири.

Відповідач звернувся із зустрічним позовом про поділ спільного майна подружжя та усунення перешкод у користуванні власністю, стверджував, що, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі, сторони придбали за спільні сімейні кошти чотирикімнатну квартиру.

Суд першої інстанції первісний позов задовольнив, у задоволенні зустрічного позову відмовив, посилаючись на те, що спірна квартира набута у власність дружиною в результаті відповідних правочинів дарування, за рахунок її особистих коштів, а не створена спільними зусиллями чи спільною працею колишнього подружжя, тому спірна квартира належить позивачу на праві особистої власності. Відповідач не довів факт придбання спірної квартири за спільні сумісні кошти подружжя.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні первісного позову відмовив, зустрічний позов задовольнив, оскільки позивач не довела придбання спірної квартири за особисті кошти.

Верховний Суд погодився із висновками апеляційного суду та зазначив, що тягар спростування презумпції спільності майна покладається на того з подружжя, хто стверджує про його особистий характер. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Саме по собі посилання на те, що спірне майно придбане за кошти від продажу особистої квартири, не є достатнім доказом. Позивач має надати докази, що кошти були спрямовані саме на цей об'єкт. Такими доказами можуть бути, наприклад, банківські виписки про рух коштів або нотаріальна заява другого з подружжя, де він прямо визнає, що майно купується за особисті кошти іншого.

У цій справі позивач не надала доказів того, що гроші від продажу однокімнатної квартири не були використані на поточні потреби сім'ї (на той час у подружжя вже було двоє дітей). Також вона не підтвердила документально доходи від здачі квартири в оренду, які нібито накопичувала для купівлі нового житла.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 лютого 2025 року у справі № 209/3761/20 (провадження № 61-5929св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125396962>.

2.5. Чи підлягає поділу між подружжям грошове забезпечення одного з них, який є військовослужбовцем, за період його перебування в полоні, якщо ці кошти повністю використані дружиною в інтересах сім'ї, та які права зберігає подружжя щодо майна, придбаного за ці кошти?

Грошове забезпечення військовослужбовця, отримане одним із подружжя під час перебування у шлюбі за період полону, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Якщо ці кошти були повністю використані в інтересах сім'ї (на потреби дітей, ремонт спільного житла, придбання майна) під час перебування у шлюбі, вони не підлягають поділу. При цьому подружжя зберігає право на поділ майна, придбаного за ці кошти, яке наявне і належить їм на праві власності.

Позивач (військовослужбовець) звернувся до суду з позовом до своєї колишньої дружини про поділ грошового забезпечення за період його перебування у полоні. Він вказував, що з квітня 2022 року до січня 2024 року перебував у полоні, а дружина в цей час отримувала на свій рахунок його грошове забезпечення, загальна сума якого склала понад 2,5 млн грн. Позивач стверджував, що дружина витратила ці кошти на власні потреби, зокрема придбала автомобіль, тоді як він, перебуваючи в полоні, не міг розпоряджатися цим майном. Після звільнення та розірвання шлюбу у серпні 2024 року він вимагав стягнути з неї половину отриманих коштів (близько 1,1 млн грн).

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що спірні кошти були витрачені відповідачем в інтересах сім'ї, на утримання двох дітей, допомогу родичам позивача, ремонт квартири та придбання побутової техніки. Також суд не знайшов підтверджень тому, що шлюбні відносини припинилися раніше дати офіційного розлучення.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково, стягнув з дружини на користь позивача 1 095 696,00 грн. Суд вважав, що відповідач не довела наявності взаємної згоди подружжя на розпорядження такою значною сумою заробітної плати позивача.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, скасував його рішення та залишив в силі рішення суду першої інстанції, зазначив, що фактичне припинення шлюбних відносин між сторонами до розірвання шлюбу не встановлено, відповідач при розпорядженні спірними грошовими коштами діяла, зокрема, і від імені позивача як його дружина, у повному обсязі використала їх як спільні кошти подружжя в інтересах сім'ї, отже підстав для стягнення частини цих коштів на користь позивача немає.

Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя (ч. 2 ст. 61 СК України).

Доказів про припинення шлюбних відносин між сторонами до зазначеної дати матеріали справи не містять, не встановлено таких обставин й при розгляді справи про розірвання шлюбу. Докази наявності спору щодо виплати грошового забезпечення саме на банківський рахунок відповідача в матеріалах справи відсутні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 вересня 2025 року у справі № 176/2044/24 (провадження № 61-4742св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130138397>.

III. Поділ майна та відступ від рівності часток (глава 9 СК України)

3.1. За яких умов суд може збільшити частку у спільному майні того з подружжя, з ким проживає дитина, зокрема дитина з особливими потребами?

Збільшення частки у праві на майно того з подружжя, з ким проживає дитина (діти), можливе лише за умови недостатності розміру аліментів для забезпечення фізичного, духовного розвитку та лікування дитини. При вирішенні питання щодо збільшення частки у спільному майні подружжя того з них, з ким проживає дитина з особливими потребами, суд повинен встановити конкретні потреби такої дитини, їх характер, способи забезпечення та співвідношення розміру сплачуваних аліментів з необхідними витратами на забезпечення цих потреб.

Позивач звернувся до суду з позовом про поділ майна подружжя, на обґрунтування заявлених вимог позивач зазначав, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, в якому придбали квартиру, яка є спільним майном подружжя.

Відповідач звернулася до суду із зустрічним позовом посиляючись на те, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, в якому народився син, який має інвалідність з дитинства та перебуває на її утриманні, та ними було придбано спірну квартиру. Син не здатний до самообслуговування і потребує постійного догляду, характер захворювання виражається в особливій прив'язаності дитини до особи, яка її постійно доглядає. Батько не проживає разом із сином та не здійснює його догляд, а також не сплачує аліменти. Позивач вважає, що існують підстави для відступлення від засад рівності часток співвласників нерухомого майна та просить визнати за нею право власності на 2/3 частки спірної квартири.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, задовольнив первісний позов та відмовив у задоволенні зустрічного позову, мотивуючи свої рішення тим, що спірна квартира, яка була придбана подружжям у період шлюбу, є їх спільною сумісною власністю, частки сторін

є рівними, а підстав для відступлення від засад рівності часток подружжя при поділі майна відповідно до ч. 3 ст. 70 СК України немає.

ВС у складі ОП КЦС не погодився з висновками судів, судові рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким позови задовольнив частково, зазначив що наявні підстави, передбачені ч. 2 ст. 70 СК України, для зменшення частки ОСОБА_1 у спільному майні подружжя до 1/3 в праві спільної часткової власності на квартиру, і, відповідно, збільшення частки ОСОБА_2 до 2/3 у праві спільної часткової власності на квартиру.

Невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку може бути підставою для застосування відповідних правових наслідків, що можуть визначатися в нормах СК України; домовленості (договорі) сторін. Наслідки невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку можуть мати особистий характер, коли негативний вплив відбувається на особисту сферу зобов'язаної особи; майновий характер, якщо такий вплив здійснюється на майнову сферу зобов'язаної особи.

Якщо сторони не дійшли згоди щодо поділу спільного майна, розмір часток кожного з подружжя визначається судом під час розгляду спору. За загальним правилом, що закріплене в частині першій статті 70 СК України, частки дружини та чоловіка є рівними. Це правило не змінюється і в тому разі, якщо один з подружжя не мав з поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

СК України встановлює два винятки із загального правила щодо рівності часток подружжя у праві на майно. Суд може зменшити або збільшити частку одного з подружжя із відповідною зміною частки іншого з подружжя. У разі відступлення від засади рівності часток подружжя суд має вказати, які саме обставини стали підставою для збільшення чи зменшення частки одного з подружжя.

Обставини, які є підставою для збільшення чи зменшення частки одного з подружжя у праві на майно, можна поділити на дві групи: **негативні**, тобто ті, що надають можливість суду зменшити розмір частки одного з подружжя (ч. 2 ст. 70 СК України); **позитивні**, що дають змогу суду збільшити розмір частки одного з подружжя (ч. 3 ст. 70 СК України).

Негативні обставини (ч. 2 ст. 70 СК України) – законодавець на рівні СК України передбачив орієнтовний перелік таких обставин (зокрема, якщо один із подружжя не дбав про матеріальне спільне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї), за наявності яких суд може зменшити частку одного з подружжя. Такі обставини можуть застосовуватися як окремо,

так і в сукупності. Тобто законодавець невичерпно виокремив випадки недобросовісної поведінки одного з подружжя як під час шлюбу, так і після його розірвання щодо виконання своїх сімейних обов'язків та майна і встановив наслідок такої недобросовісної поведінки – зменшення розміру частки одного з подружжя. Про недобросовісність одного із подружжя може свідчити, зокрема, приховання певних речей, передання їх на зберігання родичам, продаж спільного майна без згоди другого з подружжя.

Законом України від 17.05.2017 № 2037-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» ч. 2 ст. 70 СК України доповнено словами «ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей)». Тобто на рівні СК України передбачено, що ухилення від участі в утриманні дитини (дітей) є підставою для втручання в майнову сферу одного із подружжя за ухилення від виконання сімейного обов'язку з утримання дитини (дітей). Законодавець не пов'язує наявність такої негативної обставини ні з договором про сплату аліментів на дитину (дітей), рішенням суду (судовим наказом) про стягнення аліментів на дитину (дітей), ні з розміром заборгованості зі сплати аліментів. Тому ухилення від участі в утриманні дитини (дітей) може мати місце у разі невиконання одним із батьків договору про сплату аліментів на дитину (дітей); невиконання рішення суду або судового наказу про стягнення аліментів на дитину (дітей); нездійснення одним із батьків жодного утримання за відсутності договору про сплату аліментів на дитину (дітей), рішення суду або судового наказу про стягнення аліментів на дитину (дітей).

Позитивні обставини (ч. 3 ст. 70 СК України) – суд може збільшити частку в праві на майно того з подружжя, із яким проживають діти до вісімнадцяти років або повнолітні непрацездатні діти, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування. Тобто законодавець пов'язує збільшення частки в праві на майно того з подружжя, з яким залишається дитина (діти), у разі якщо недостатнім є розмір аліментів, які вона (вони) одержують. Таким чином, закон передбачає такий алгоритм: існує та виконується договір про сплату аліментів на дитину (дітей), рішення суду (судовий наказ) про стягнення аліментів на дитину (дітей); на дитину призначаються аліменти; розмір аліментів, які вона (вони) одержує (одержують), недостатній для забезпечення її фізичного, духовного розвитку та лікування; під час поділу майна подружжя частка в майні того з них, з ким проживає дитина (діти), за рішенням суду збільшується. Для застосування ч. 3 ст. 70 СК України щодо збільшення частки у спільному майні подружжя того з них, з яким проживає дитина з особливими потребами, необхідно встановити, зокрема, які саме потреби виникають у такої дитини

та з чим вони пов'язані, як вони можуть забезпечуватися та чи покриває розмір сплачуваних аліментів понесені витрати та їх забезпечення та/або понесені, але необхідні витрати.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі ОП КЦС від 24 лютого 2025 року у справі № 206/4992/21 (провадження № 61-12735сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125985148>.

3.2. Чи може суд відступити від засади рівності часток подружжя при поділі майна, якщо один із них приховав спільний автомобіль, а з іншим проживають діти, на яких не сплачуються аліменти?

Частки подружжя у спільному майні є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю або шлюбним договором. Суд може відступити від засади рівності, зокрема, якщо один із подружжя приховав спільне майно чи не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, а також збільшити частку того з подружжя, з ким проживають діти, якщо отримувані аліменти є недостатніми для їх належного утримання, розвитку та лікування.

Позивач звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка про поділ майна (двох квартир та автомобіля) та визнання недійсним договору купівлі-продажу транспортного засобу. Вона зазначала, що за час шлюбу було придбано трикімнатну та однокімнатну квартири, а також автомобіль BMW X1. Перед розірванням шлюбу чоловік незаконно продав автомобіль без її згоди. Позивач також наголошувала, що з нею проживають двоє неповнолітніх дітей, аліменти на утримання яких вона не отримує.

Відповідач звернувся із зустрічним позовом, в якому також визнав усе майно спільною сумісною власністю та просив про його поділ. Він погодився на виділення дружині автомобіля, а собі однокімнатної квартири. Водночас він заперечував проти визнання договору купівлі-продажу авто недійсним, стверджував, що отримав усну згоду дружини та віддав їй половину грошей. Спірну трикімнатну квартиру відповідач просив поділити у частках (55/100 – дружині, 45/100 – йому) для досягнення грошового балансу між загальною вартістю майна, що виділяється кожному з подружжя.

Позови об'єднано в одне провадження.

Суд першої інстанції позов дружини задовольнив частково, позов чоловіка задовольнив повністю, визнав майно спільним і поділив його, виділив чоловіку однокімнатну квартиру, а дружині – автомобіль (який фактично перебував у неї). Трикімнатну квартиру суд поділив у частках 55/100 (дружині) та 45/100 (чоловіку), виходячи з вартості всього майна, але вважав, що підстав для істотного відступу від рівності немає. У визнанні недійсним договору купівлі-продажу автомобіля суд відмовив, з тих підстав, що на час вирішення

цієї справи спірний автомобіль зареєстрований за відповідачем, який не заперечував проти визнання за позивачем права власності на нього в порядку поділу майна подружжя.

Апеляційний суд змінив рішення щодо трикімнатної квартири, визнав за дружиною право на 3/4 частки, а за чоловіком — на 1/4 частку. Суд встановив, що чоловік дійсно приховав автомобіль шляхом його продажу без згоди дружини, а також не надав доказів сплати аліментів чи іншої участі в утриманні дітей.

ВС погодився із висновками апеляційного суду та зазначив, що приховування майна одним із подружжя у поєднанні з його ухиленням від утримання дітей є законною підставою для відступу суду від принципу рівності часток на користь того з батьків, з ким проживають діти. Визнання за матір'ю дітей права на 3/4 частки квартири у таких обставинах є належним способом захисту її прав та інтересів дітей.

Суди встановили, що відповідач відчужив автомобіль без письмової згоди дружини, що змусило її оспорювати правочин у суді. Факт приховання спільного майна є однією із законодавчо визначених підстав для відступу від рівності часток (ч. 2 ст. 70 СК України).

ВС підтримав висновок, що проживання з матір'ю двох неповнолітніх дітей, за умови непідтвердження батьком виплати аліментів чи іншого матеріального забезпечення сім'ї, є істотною обставиною. Відповідач не надав жодних доказів виконання обов'язку щодо утримання дітей.

Апеляційний суд обґрунтовано врахував різницю у вартості майна. Варіант поділу, обраний судом першої інстанції, фактично збільшував частку чоловіка у грошовому еквіваленті на понад 617 тис. грн, тоді як рішення апеляційного суду про 3/4 частки квартири на користь дружини краще збалансовує інтереси сім'ї та компенсує приховане чоловіком майно.

Оскільки відповідач не спростував доводів про неотримання позивачем аліментів та не довів використання коштів від продажу авто в інтересах сім'ї, суд мав підстави для ухвалення рішення на користь дружини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 квітня 2022 року у справі № 753/7032/19 (провадження № 61-21331св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103930781>.

3.3. Чи може суд при поділі великої кількості об'єктів спільного майна подружжя присудити одному з них значну грошову компенсацію без його згоди та без попереднього внесення коштів іншою стороною на депозитний рахунок суду?

При поділі значної кількості об'єктів нерухомості суд має забезпечити максимально наблизений до рівності часток розподіл майна та мінімізувати потребу у грошовій компенсації. Стягнення компенсації на користь співвласника замість його частки у майні не потребує попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду, оскільки така вимога охоплюється статтею 364 ЦК України та передбачає згоду отримувача компенсації.

Позивач звернувся до суду з позовом про поділ майна подружжя, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що за час перебування у шлюбі (з 2000 до 2016 року) ними було набуто значну кількість нерухомого майна, проте згоди щодо добровільного поділу після розірвання шлюбу сторони не дійшли. Позивач зазначив, що у спільну власність було придбано квартири, нежитлові приміщення, паркомісця та земельні ділянки в різних регіонах України, які підлягають поділу з огляду на припинення сімейних відносин.

Відповідач звернулася із зустрічним позовом, у якому також просила здійснити поділ майна, запропонувавши власний варіант розподілу об'єктів у натурі та стягнення грошової компенсації.

Справу суди розглядали неодноразово.

Апеляційний суд під час останнього перегляду виділив сторонам конкретні об'єкти, проте через нерівномірність розподілу стягнув з чоловіка на користь дружини значну компенсацію – понад 10 млн грн.

ВС не погодився з рішеннями судів, задовольнив касаційні скарги обох сторін у справі частково, скасував попередні рішення та ухвалив нове рішення, яким здійснив поділ майна, з огляду на таке.

Сутність поділу майна полягає в тому, щоб припинити спільну власність і присудити кожному з подружжя конкретні речі в особисту власність. При наявності великої кількості об'єктів суд має розподілити їх так, щоб мінімізувати або взагалі уникнути обов'язку однієї сторони сплачувати грошову компенсацію іншій.

Якщо сторона просить припинити своє право на частку з отриманням компенсації на свою користь (як у цьому випадку), це регулюється ст. 364 ЦК України. У таких випадках внесення коштів на депозит суду не є обов'язковим, адже зацікавлена сторона вже висловила згоду на таку заміну, а підтвердження платоспроможності відповідача закон не вимагає.

ВС при поділі врахував цільове призначення об'єктів, їх географічне розташування та інтереси дітей, які залишилися проживати з матір'ю.

Суд забезпечив дружину житловою площею, більшою за розміром (у Києві та Донецьку), та виділив обом сторонам майно в різних регіонах України.

Загальна вартість майна становила понад 54 млн грн. ВС перерозподілив об'єкти так, що вартість часток стала максимально наближеною до рівних (по ~27 млн грн кожному), а розмір компенсації, яку чоловік має сплатити дружині для остаточного урівнювання, зменшився з 10 млн грн до 132 541,00 грн.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 жовтня 2022 року у справі № 757/64512/16-ц (провадження № 61-12274св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106964537>.

IV. Поділ неподільних речей та захист прав співвласника

4.1. Чи має право один із подружжя на грошову компенсацію вартості своєї частки у спільному майні, якщо інший відчужив його без згоди після судового поділу?

Якщо цінне рухоме майно (річ матеріального світу), що належало колишньому подружжю на праві спільної сумісної власності, за рішенням суду переходить у режим спільної часткової власності, на нього поширюються особливі правила розпорядження. Співвласник, який має намір відчужити таку річ, зобов'язаний отримати обов'язкову згоду іншого співвласника. Відчуження такого майна одним із співвласників без згоди іншого після набрання законної сили рішенням про поділ майна є незаконним і дає право потерпілій стороні на отримання грошової компенсації вартості своєї частки

Позивач звернулася до суду з позовом про стягнення грошової компенсації вартості 1/2 частку автомобіля. На обґрунтування заявлених вимог посилалася на те, що у вересні 2021 року рішенням суду спірний автомобіль був визнаний спільним майном, і за кожним із колишнього подружжя було визнано право власності на 1/2 його частку. Попри наявність судового рішення, відповідач (колишній чоловік) у липні 2022 року уклав договір дарування та переоформив автомобіль на третю особу без згоди позивача та жодної компенсації.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, стягнув з відповідача на користь позивача половину ринкової вартості спірного автомобіля та припинив право власності позивача на її частку.

ВС погодився із висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що якщо після поділу спільного майна один зі співвласників без згоди іншого відчужив спільне майно, останній має право на компенсацію вартості своєї частки. За неможливості визначити ринкову вартість відчуженого майна

компенсація обчислюється з урахуванням ринкової вартості аналогічного майна на час розгляду справи.

Після ухвалення рішення про поділ майна спірний автомобіль став об'єктом спільної часткової власності. Відповідно до ЦК України розпорядження таким майном вимагає обов'язкової згоди іншого співвласника. Оскільки відповідач відчужив майно проти волі позивача, вона має право на компенсацію вартості своєї частки.

У разі відчуження майна проти волі іншого з подружжя вартість частки визначається за ринковими цінами на час розгляду справи, що є гарантією справедливої сатисфакції.

Твердження відповідача про необхідність залучення до справи нового власника автомобіля були відхилені, оскільки спір стосувався виключно компенсації між колишніми співвласниками.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 січня 2025 року у справі № 334/24/23 (провадження № 61-4880св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125063322>.

4.2. Чи має право один із подружжя на грошову компенсацію за автомобіль, який був відчужений іншим із подружжя без згоди, вже після звернення до суду з позовом про поділ майна?

Відчуження автомобіля одним із подружжя після ініціювання іншим із подружжя спору про поділ спільного майна подружжя, згоди на відчуження якого останній не надавав, є підставою для стягнення вартості 1/2 частки автомобіля на користь того з подружжя, який ініціював спір

Позивач звернулась до суду із позовом про поділ спільного майна подружжя. На обґрунтування позову зазначала, що вона та відповідач перебувають у зареєстрованому шлюбі, у період якого придбано майно, яке є спільним сумісним майном подружжя, тому воно підлягає поділу в рівних частках, просила суд, крім іншого, визнати за відповідачем право приватної власності на транспортний засіб та стягнути з нього на її користь грошову компенсацію вартості 1/2 частки транспортного засобу.

Суд першої інстанції позов задовольнив, оскільки майно є спільним і запропонований варіант поділу відповідає нормам Сімейного кодексу України.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Рішення суду мотивовано тим, що позивач не довела відсутність своєї згоди на відчуження автомобіля, а також те, що отримані кошти не були використані в інтересах сім'ї.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду щодо відсутності правових підстав для стягнення половини вартості спірного автомобіля, рішення суду в цій частині скасував, ухвалив у цій частині нове рішення, яким задовольнив цю вимогу з огляду на таке.

Відповідно до ст. 65 СК України, дружина та чоловік розпоряджаються спільним майном за взаємною згодою. При укладенні договорів вважається, що один із подружжя діє за згодою другого, проте згода на розпорядження цінним майном має бути надана письмово.

Суди встановили, що позивач звернулася з позовом про поділ майна у травні 2020 року, а відповідач відчужив автомобіль у серпні 2020 року – вже після відкриття провадження у справі.

У разі відчуження спільного майна без згоди іншого з подружжя потерпіла сторона має право на отримання грошового еквівалента своєї частки (еквівалент вартості майна). Виплата здійснюється за ринковою вартістю майна на час розгляду справи, що забезпечує справедливую сатисфакцію.

Тягар доказування використання коштів від продажу майна в інтересах сім'ї покладається на того з подружжя, хто здійснив відчуження. Відповідач не надав доказів такого використання, а сам факт продажу об'єкта під час судового спору свідчить про розпорядження майном проти волі іншої сторони.

Оскільки відповідач не спростував визначену позивачем вартість авто та не заявляв клопотань про проведення експертизи, компенсація підлягає стягненню у зазначеному розмірі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 752/9168/20 (провадження № 61-4763св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120719832>.

4.3. Чи має право один із подружжя вимагати компенсацію за відчужене спільне рухоме майно, якщо він сам уповноважив іншого з подружжя на укладення договорів, зокрема купівлі-продажу, шляхом видачі чинної довіреності для розпорядження автомобілем?

У разі якщо один із подружжя на підставі чинної та не відкликаної довіреності був уповноважений іншим із подружжя укладати правочини щодо спільного майна, укладений ним договір купівлі-продажу є правомірним, а тому відчуження такого майна в межах наданих повноважень розпоряднику не може бути підставою для стягнення з нього компенсації іншому з подружжя.

Позивач (чоловік) звернувся до суду з позовом про стягнення з колишньої дружини компенсації вартості частки автомобіля «Hyundai».

Відповідач подала зустрічний позов, у якому вимагала від чоловіка компенсацію за автомобіль «Chevrolet», стверджуючи, що він продав його без її згоди та не в інтересах сім'ї.

Суди встановили, що під час шлюбу дружина видала чоловікові нотаріально посвідчену довіреність, якою уповноважила його користуватися та розпоряджатися автомобілем «Chevrolet» від її імені (зокрема, продати чи зняти з обліку). У травні 2022 року чоловік, діючи на підставі цієї довіреності, продав автомобіль третій особі. Дружина зазначала, що на момент продажу вони вже не проживали разом, вона не знала про правочин, а гроші чоловік їй не передав.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, первісний позов задовольнив частково, у задоволенні зустрічної позовної заяви відмовив, стягнув з жінки на користь чоловіка компенсацію вартості 1/2 частки автомобіля, з тих підстав, що спірне майно є спільною сумісною власністю подружжя. Відмовляючи у задоволенні зустрічного позову, суд зазначив, що дружина видала довіреність, якою уповноважила чоловіка користуватися, а також розпоряджатися від її імені спірним автомобілем.

ВС погодився з висновками судів з огляду на таке.

Чоловік мав законне право на укладення договору купівлі-продажу від імені дружини на підставі довіреності, яка була чинною і не була відкликана на момент вчинення правочину.

Оскільки довіреність не була визнана недійсною, дії щодо розпорядження майном у межах наданих повноважень вважаються правомірними.

Встановлення обставин щодо фактичного припинення проживання сторін однією сім'єю (з лютого 2022 року) не входить до предмета доказування у цій справі та не впливає на її результат, оскільки цивільно-правове уповноваження (довіреність) залишалось чинним незалежно від стану шлюбних відносин.

Розпорядження майном у межах наданих іншим із подружжя повноважень виключає можливість кваліфікації таких дій як відчуження майна проти волі іншого співвласника у розумінні ст. 65 СК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 січня 2026 року у справі № 759/1837/24 (провадження № 61-4171св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133509572>.

4.4. Чи є вимога одного з подружжя про зняття арешту з неподільної речі, що перебуває у спільній сумісній власності, належним способом захисту прав співвласника і в який спосіб захищаються його права та інтереси в такому разі?

Вимога одного із подружжя про зняття арешту з неподільної речі, яка є спільною сумісною власністю чоловіка і дружини, є неналежним способом захисту прав співвласника такої речі. Права та інтереси такого співвласника захищаються шляхом виплати компенсації

Позивач (дружина боржника) звернулася до суду з позовом про визнання права власності на 1/2 частку автомобіля марки «Volkswagen Polo» та звільнення майна з-під арешту. Позов мотивовано тим, що автомобіль був придбаний під час шлюбу та є об'єктом спільної сумісної власності подружжя (статті 60, 61 СК України). Проте державний виконавець наклав арешт на весь автомобіль та оголосив його у розшук у зв'язку з кредитними боргами її чоловіка перед банком, не врахувавши права дружини як співвласника.

Суд першої інстанції визнав право власності позивача на 1/2 частку автомобіля, у задоволенні інших вимог відмовив з тих підстав, що спірний автомобіль є неподільною річчю, зняття з нього арешту може порушити права банку, а позивач не пред'явив вимог про визначення розміру компенсації за частку в спільному майні подружжя.

Апеляційний суд скасував це рішення і відмовив у задоволенні позову, зазначив, що позивач має право вимагати усунення перешкод у здійсненні нею права користуватися та розпоряджатися своїм майном, оскільки спірний автомобіль є спільним сумісним майном подружжя. Однак позивач звернулася до суду з пропуском позовної давності, про застосування якого заявив банк.

ВС у складі ОП КЦС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову в частині відмови в задоволенні позовної вимоги про звільнення майна з-під арешту скасував, залишив у силі в цій частині рішення суду першої інстанції, оскільки суд першої інстанції обґрунтовано врахував, що спірний автомобіль відповідно до ч. 2 ст. 183 ЦК України є неподільною річчю та підстави для зняття арешту відсутні.

Неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення (ч. 2 ст. 183 ЦК України). Тобто якщо втрачається цільове призначення речі, то вона є неподільною. Серед прикладів неподільних речей – транспортні засоби, побутова техніка тощо.

У ч. 1 ст. 59 ЗУ «Про виконавче провадження» передбачено ті випадки, за яких вимогу про визнання права власності та про зняття з нього арешту заявляє особа, яка є одноосібним власником або співвласником подільної речі.

Касаційний суд зауважив, що нерозумним було б тлумачення, яке б передбачало можливість для одного із співвласників у спільній сумісній власності вимагати зняття арешту з неподільної речі в цілому чи навіть

допускати конструкцію зняття арешту із частки в спільній сумісній власності. Права та інтереси іншого співвласника в спільній сумісній власності на неподільну річ мають захищатися шляхом виплати компенсації.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 листопада 2022 року у справі № 725/7187/19 (провадження № 61-11615сво20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107476187>.

V. Щодо новоствореного реконструйованого та поліпшеного нерухомого майна

5.1. Чи підлягає поділу між колишнім подружжям житловий будинок, який реконструйовано, але не прийнятий в установленому законом порядку в експлуатацію?

Житловий будинок, капітальну реконструкцію якого проведено колишнім подружжям за відсутності затвердженого проєкту та відповідних дозвільних документів, а також який не прийнято в установленому законом порядку в експлуатацію, є самочинним будівництвом. У такому разі право власності на реконструйований будинок не виникає у жодного з подружжя, тому він не підлягає поділу і на нього не можна визнати право спільної сумісної власності

Позивач звернулась до суду з позовом про визнання житлового будинку об'єктом спільної сумісної власності подружжя та його поділ у рівних ідеальних частках. На обґрунтування позову зазначала, що з 2001 року вона була зареєстрована у житловому будинку, який відповідач отримав у спадок після смерті батька. За час перебування у шлюбі з відповідачем, маючи вищий дохід за свого чоловіка та працюючи приватним підприємцем, вона здійснила значні за обсягом капіталовкладення у приведення будинку у придатний для проживання стан, здійснила його реконструкцію, перебудову, поліпшення, у результаті чого його вартість, загальна та житлова площа значно збільшилися, поліпшився технічний стан домоволодіння за рахунок її участі, коштів, організаційних дій щодо отримання відповідних дозволів та початку оформлення будівництва, узаконення зведених споруд та фактичного виконання будівельних робіт.

Суд першої інстанції позов задовольнив, посилаючись на те, що спірний житловий будинок за рахунок коштів позивача під час перебування сторін у зареєстрованому шлюбі був перепланований, покращений та введений в експлуатацію, тому спірна нерухомість є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та підлягає поділу у рівних частках між колишнім подружжям.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що житловий будинок був реконструйований колишнім подружжям за відсутності дозвільних документів та проєкту, а тому в розмінні ст. 376 ЦК України є самочинним будівництвом, яке не є об'єктом права власності та поділу не підлягає.

ВС погодився з висновком апеляційного суду та зазначив про таке.

Відповідно до ст. 331 ЦК України якщо закон передбачає прийняття нерухомості до експлуатації, право власності виникає лише з моменту такого прийняття та державної реєстрації.

Згідно зі ст. 376 ЦК України нерухомість, збудована без відповідного документа або належно затвердженого проєкту, вважається самочинною. Особа, яка здійснила таке будівництво, не набуває права власності на нього.

До моменту введення в експлуатацію та реєстрації об'єкт не є нерухомим майном у розумінні цивільного обороту. У такому разі сторони є власниками лише будівельних матеріалів та обладнання, які були використані.

Оскільки реконструйований будинок не був прийнятий в експлуатацію, він не може бути визнаний об'єктом спільної сумісної власності подружжя та не підлягає поділу як нерухоме майно.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 лютого 2025 року у справі № 405/7250/17 (провадження № 61-7938св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125498529>.

5.2. Чи підлягає поділу між колишнім подружжям новостворене нерухоме майно за відсутності його введення в експлуатацію та державної реєстрації і на які саме альтернативні види захисту мають право сторони?

За відсутності введення новоствореного нерухомого майна в експлуатацію та державної реєстрації, визнання права власності на це майно і здійснення його поділу, як нерухомого, є неможливим. Поділ такого майна можливий шляхом визнання прав за кожним із подружжя на будівельні матеріали і конструктивні елементи або шляхом присудження грошової компенсації з урахуванням конкретних обставин справи

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання житлового будинку та земельної ділянки спільною сумісною власністю та їх поділ у рівних частках. Свої вимоги обґрунтовував тим, що у період шлюбу (2002–2012 рр.) за спільні кошти було придбано незавершений будівництвом будинок (ступінь готовності 56 %), який сторони згодом добудували та відремонтували. На час звернення до суду будинок був фактично завершений (93 % готовності), проте відповідка

(колишня дружина) ухилялася від оформлення документів про прийняття об'єкта в експлуатацію та реєстрації права власності.

Суд першої інстанції позов задовольнив, визнав будинок та землю об'єктами спільної сумісної власності та поділив їх порівну, зауважив, що майно набуто та побудоване за спільні кошти подружжя.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову. Суд зазначив, що до прийняття новоствореного майна в експлуатацію та його державної реєстрації право власності на нього як на об'єкт цивільного обороту не виникає. Отже, такий об'єкт не може бути предметом поділу як нерухоме майно.

ВС погодився з висновками апеляційного суду, наголосив, що відповідно до норм статей 328 та 329 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом. За змістом зазначених норм матеріального права до прийняття новоствореного нерухомого майна до експлуатації та його державної реєстрації право власності на це новостворене нерухоме майно як об'єкт цивільного обороту не виникає, у такому разі особа є власником лише матеріалів, обладнання, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна).

У разі неможливості поділу незакінченого будівництвом будинку суд може визнати право за сторонами спору на будівельні матеріали і конструктивні елементи будинку або з урахуванням конкретних обставин залишити його одній зі сторін, а іншій присудити компенсацію.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 грудня 2024 року у справі № 726/1387/22 (провадження № 61-8670св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124143521>.

5.3. Чи може бути визнане об'єктом права спільної сумісної власності подружжя нерухоме майно, набуто одним із них до шлюбу, у разі його реконструкції в період шлюбу?

Істотне збільшення вартості нерухомого майна, що належало одному з подружжя до шлюбу, внаслідок його реконструкції під час шлюбу презюмується як здійснене за рахунок спільних коштів подружжя (в тому числі за рахунок орендної плати чи поліпшень орендарем) і може бути підставою для визнання такого майна об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Істотність збільшення вартості визначається шляхом порівняння вартості майна до та після поліпшень, а також з урахуванням співвідношення первинного об'єкта з майном після поліпшень

Позивач звернулася до суду з позовом про поділ майна, зокрема нежитлової будівлі (магазину), яку відповідач придбав до шлюбу. Вона стверджувала, що під час шлюбу будівлю було реконструйовано, її площа збільшилася з 105,7 кв. м до 399,9 кв. м (добудовано два поверхи та мансарду), а ринкова вартість зросла з 376 737,00 грн до 7 681 831,00 грн. Реконструкція проводилася сином відповідача (орендарем) за договором оренди, згідно з яким вартість ремонтних робіт зараховувалася як орендна плата.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, визнав 2/3 частки спірної будівлі спільною власністю. Суд виходив з того, що майно істотно поліпшене під час шлюбу в інтересах сім'ї.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення в частині визнання об'єктом права спільної сумісної власності подружжя 2/3 часток нежитлової будівлі та його поділу, скасував, ухвалив у цій частині нове рішення, яким відмовив у задоволенні вказаної вимоги. Рішення суду мотивовано тим, що реконструкцію проводив орендар, а позивач не довела власних трудових чи грошових затрат у цей процес.

ВС не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, в частині позову щодо нежитлової будівлі рішення скасував та направив справу в цій частині на новий розгляд до апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до ст. 62 СК України вирішальне значення має не лише факт збільшення вартості, а й джерела цього процесу.

Оскільки орендна плата за особисте майно одного з подружжя є об'єктом спільної сумісної власності (ст. 61 СК України), то і реконструкція, проведена орендарем у рахунок такої плати, вважається здійсненою за рахунок спільних коштів подружжя.

Реконструкція проводилася під час шлюбу, тому вона презюмується як спільні затрати подружжя, доки власник не доведе протилежного.

Апеляційний суд не встановив, чи була реконструкція законною та чи введено об'єкт в експлуатацію, оскільки самочинне будівництво не підлягає поділу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 вересня 2025 року у справі № 357/1765/21 (провадження № 61-3125св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130456503>.

5.4. Чи зберігає набуте в шлюбі майно статус спільної сумісної власності подружжя у разі його реконструкції чи добудови, що проводилася вже після розірвання шлюбу одним із подружжя, на що впливають такі зміни та чи є відсутність вимог щодо новоствореного об'єкта підставою для відмови в поділі майна?

Майно, набуте під час шлюбу, зберігає статус спільної сумісної власності подружжя навіть після його реконструкції чи добудови, здійснених після розірвання шлюбу. Такі зміни впливають лише на розмір часток у новоствореному об'єкті. Відсутність вимог про визнання права власності на новостворений об'єкт не є підставою для відмови в задоволенні позову про поділ спільного майна, якщо реконструйоване приміщення увійшло до складу нового об'єкта нерухомості

Позивач звернувся до суду з вимогою визнати за ним право приватної власності на нежитлове приміщення (магазин), посиляючись на те, що об'єкт був придбаний ним під час шлюбу за власні кошти, а після розірвання шлюбу не входив до переліку спільного майна, поділеного мировою угодою. У подальшому позивач придбав земельну ділянку під об'єктом нерухомості та за власний рахунок здійснив реконструкцію нерухомого майна, внаслідок чого було створено нову нерухомість, право власності на яку зареєстровано за позивачем у встановленому порядку. Необхідність звернення до суду зумовлена відмовою нотаріуса оформити відчуження майна без згоди колишньої дружини.

Відповідач подала зустрічний позов, у якому просила визнати спірне нежитлове приміщення та земельну ділянку спільною сумісною власністю подружжя і здійснити їх поділ, визнавши за нею право власності на 1/2 частку. Обґрунтовувала вимоги тим, що майно було придбане під час шлюбу за спільні кошти подружжя без її відома, а тому підлягає поділу, незважаючи на те, що під час попереднього поділу майна у 2005 році про нього їй не було відомо. Суд першої інстанції у задоволенні первісного позову відмовив, зустрічний позов задовольнив частково, визнав спільним сумісним майном подружжя спірний об'єкт нерухомості. За дружиною визнав право власності на 165/1000 часток спірного приміщення.

Рішення мотивовано тим, що право власності на спірний об'єкт уже зареєстровано за позивачем, тому додаткове визнання права власності є безпідставним. Водночас первісний об'єкт нерухомості був придбаний під час шлюбу, тому частина новоствореного після реконструкції майна підлягає врахуванню як спільна сумісна власність подружжя. Частку дружини визначено пропорційно площі первісного майна – 16,5 % (165/1000 часток) від загальної площі об'єкта. Позовну давність не пропущено. Земельна ділянка, придбана після розірвання шлюбу, не є об'єктом спільної сумісної власності.

Суд першої інстанції додатковим рішенням в задоволенні зустрічного позову відмовив.

Додаткове рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що у мотивувальній частині рішення визначено, що позовні вимоги про визнання права власності на 1/2 частку земельної ділянки під об'єктом нерухомого майна не підлягають задоволенню, оскільки придбання земельної ділянки відбулося після розірвання шлюбу, але в резолютивній частині не зазначено про це.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині часткового задоволення зустрічних позовних вимог скасував, ухвалив в цій частині нове рішення, яким відмовив у задоволенні зустрічного позову, мотивуючи своє рішення тим, що дружина не зверталась із вимогами про визнання права власності на частину новоствореного майна. Суд першої інстанції визнав за нею право власності на частку приміщення, якого не існує. Позивач за зустрічним позовом обрала неефективний спосіб захисту своїх прав.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову в частині вирішення зустрічних позовних вимог скасував, залишив в силі в цій частині рішення суду першої інстанції, вказав, що апеляційний суд не врахував, що спірне майно набуто у період шлюбу, а його подальша реконструкція, добудова, які здійснені після розірвання шлюбу, не припиняють права спільної сумісної власності тієї частини майна, що була набута у шлюбі, а впливає на розмір часток у новоствореному об'єкті.

Заявлені зустрічні позовні вимоги спрямовані на захист права на спільне майно подружжя, що не було враховано під час поділу, а саме нежитлове приміщення, яке після реконструкції не припинило існування, а увійшло до складу нового об'єкта нерухомості.

Касаційний суд зауважив, що набуття майна за час перебування у шлюбі створює презумпцію виникнення права спільної сумісної власності. Це означає, що ні дружина, ні чоловік не зобов'язані доводити наявність права спільної сумісної власності на майно, набуте у шлюбі, оскільки воно вважається таким, що належить подружжю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 січня 2026 року у справі № 504/563/23 (провадження № 61-13992св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133750204>.

5.5. Чи може бути визнано спільною сумісною власністю майно, що належало одному з подружжя до шлюбу, за умови проведення його реконструкції під час шлюбу, та як визначається критерій істотності збільшення вартості такого майна?

Майно, набуте одним із подружжя до шлюбу, може бути визнано спільною сумісною власністю лише за умови істотного збільшення його вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат подружжя. Сам факт перебування у шлюбі не змінює правового режиму такого майна, а істотність збільшення вартості визначається шляхом порівняння його вартості до і після поліпшень без урахування загального зростання цін чи інфляції

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання житлового будинку спільною сумісною власністю та його поділ. На обґрунтування вимог зазначала, що перебувала у шлюбі з відповідачем з 2001 до 2017 року. Відповідач ще до шлюбу (у 1991 році) успадкував 1/2 частку житлового будинку, який на той час мав житлову площу лише 11,5 кв. м. Позивач стверджувала, що під час шлюбу за рахунок спільної праці та коштів (у тому числі будматеріалів її родичів) будинок було реконструйовано – житлову площу збільшено до 58,1 кв. м, а загальну – до 87,8 кв. м, також побудовано гараж.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив. Суди виходили з того, що відповідач розпочав і значною мірою здійснив будівництво гаража та добудову ще до укладення шлюбу (що підтверджувалося показаннями свідків та документами БТІ за травень 2001 року). Крім того, позивач не надала доказів понесених нею особистих грошових чи трудових затрат на реконструкцію.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначив, що саме на того з подружжя, хто не є власником, покладається обов'язок довести факт істотного збільшення вартості майна за рахунок саме його праці чи коштів. Позивач не надала належних доказів свого фінансового внеску (враховуючи, що з 2002 року вона не працювала) або обсягу власної трудової участі.

При вирішенні питання про спільність майна за ст. 62 СК України суд має порівнювати не просто вартість об'єкта, а з'ясувати, чи став первинний об'єкт малозначним у порівнянні з тим, що з'явився після поліпшення. Поточний ремонт або незначне переобладнання не є підставою для визнання майна спільним.

Вирішальним є не сам факт зростання ринкової ціни нерухомості за час шлюбу, а правова природа цього збільшення. Якщо вартість зросла через зміну ринкових цін чи курсів валют, це не дає підстав для застосування ст. 62 СК України, оскільки не є результатом внесків подружжя.

Якщо суд встановить наявність витрат з боку іншого подружжя, але не визнає їх істотними для зміни статусу всього майна на спільне,

такий член подружжя має право на грошову компенсацію 1/2 частки збільшення вартості, пов'язаної з внесками під час шлюбу. Проте у цій справі відповідні вимоги не було доведено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 січня 2022 року у справі № 686/8610/17 (провадження № 61-11294св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103056733>.

5.6. Чи може бути визнаний спільною сумісною власністю будинок, отриманий одним із подружжя в дарунок як незавершене будівництво, якщо його було добудовано під час шлюбу?

Нерухоме майно, набуте одним із подружжя до шлюбу на підставі договору дарування (зокрема земельна ділянка та об'єкт незавершеного будівництва), не набуває статусу спільної сумісної власності подружжя виключно з підстав завершення його будівництва, введення в експлуатацію та державної реєстрації права власності у період шлюбу. Визнання такого майна спільною сумісною власністю можливе лише за умови істотного збільшення його вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат подружжя, що визначається шляхом порівняння вартості майна до і після поліпшень без урахування інфляції чи загального подорожчання. Якщо істотність такого збільшення не доведено, інший з подружжя має право лише на компенсацію понесених витрат

Позивач звернувся до суду з позовом про поділ майна, зазначаючи, що проживав з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 2005 року, а у березні 2006 року вони зареєстрували шлюб. Ще до шлюбу (у 2004 році) відповідач отримала в дар земельну ділянку та незавершений будинок, ступінь готовності якого становив 64 %. Позивач стверджував, що під час їхнього спільного життя будинок було завершено, газифіковано та облаштовано інтер'єр виключно завдяки його значним коштам і праці. Згідно з висновком судової експертизи, вартість об'єкта за період шлюбу зросла на 94% від початкової вартості коробки. Позивач просив визнати за ним право на 1/2 частку будинку, земельної ділянки та спільного автомобіля.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що позивач не надав до суду належних та допустимих доказів на підтвердження того, що вартість спірного житлового будинку, який був особистою власністю відповідача, істотно збільшилась за рахунок трудових та грошових затрат подружжя. Щодо поділу автомобіля, виходив із того, що спірний автомобіль перереєстрований на дочку відповідача, а позивач не уточнював позовних вимог і не просив стягнути на свою користь з відповідача вартість 1/2 частки спірного автомобіля як компенсації його частки у спільному майні подружжя.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині відмови у позові про визнання права спільної сумісної власності подружжя на житловий будинок та земельну ділянку залишив без змін, в частині відмови у визнанні автомобіля спільною сумісною власністю подружжя скасував та ухвалив в цій частині нове рішення, яким визнав автомобіль спільною сумісною власністю подружжя в рівних частках по 1/2 ідеальній частці за кожним, оскільки спірний автомобіль набутий сторонами під час шлюбу та належить до спільної сумісної власності подружжя.

ВС погодився з висновком суду першої інстанції в залишеній без змін апеляційним судом частині, в іншій частині рішення апеляційного суду касаційний суд не переглядав.

ВС зазначив, що будинок, подарований особі до шлюбу, є її особистою власністю. Факт оформлення права власності на вже завершений об'єкт під час шлюбу не є безумовною підставою для його віднесення до спільного майна, якщо встановлено, що джерелом набуття був договір дарування.

Для застосування ст. 62 СК України необхідно з'ясувати, чи став первинний об'єкт малозначним порівняно з тим об'єктом, що з'явився після добудови. Поточний ремонт, встановлення обладнання (котла, радіаторів) чи газифікація за загальним правилом не вважаються такими капітальними перетвореннями, що істотно змінюють вартість особистого майна у розумінні закону.

Приріст ринкової ціни, зумовлений інфляційними процесами або загальним здорожчанням нерухомості в регіоні, не може вважатися наслідком трудових чи грошових затрат подружжя.

Якщо внесок іншого з подружжя не визнано істотним для зміни статусу всього майна на спільне, такий член подружжя не позбавлений права вимагати грошової компенсації понесених ним особистих затрат.

Оскільки на момент шлюбу будинок мав високий ступінь готовності (64 %), а позивач не довів, що саме його вкладення привели до якісного перетворення об'єкта, будинок залишається особистою власністю дружини. Позивач має право на компенсацію витрат, але не на частку в нерухомості.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 червня 2022 року у справі № 1303/1459/12 (провадження № 61-11718св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748357>.

VI. Окремі аспекти процедури поділу майна подружжя

6.1. Чи може подружжя – співвласники нерухомого майна – витребувати його в добросовісного набувача, якщо майно було відчужено за відплатним

договором одним із подружжя без нотаріально посвідченої згоди іншого, та який спосіб захисту прав того з подружжя, який не надавав згоди на відчуження?

Відчуження одним із подружжя об'єкта спільної сумісної власності без нотаріально посвідченої згоди другого з подружжя є підставою для визнання відповідного правочину недійсним, однак у разі подальшого набуття цього майна добросовісним набувачем за відплатним договором витребування його за правилами статей 387, 388 ЦК України є неможливим, оскільки таке втручання буде порушувати принцип мирного володіння майном. У такому разі належним і ефективним способом захисту порушеного права співвласника майна є вимога про стягнення з іншого з подружжя грошової компенсації вартості частки у спільному майні

Подружжя звернулося до суду із позовом про визнання нерухомого майна спільною частковою власністю подружжя (по 1/2 частці за кожним) та витребування майна з чужого незаконного володіння. Обґрунтовуючи позов, зазначали, що чоловік за договором купівлі-продажу відчужив належні йому нежитлові приміщення без нотаріально посвідченої згоди дружини, яка є співвласником цього майна в силу вимог ст. 60 СК України. Постановою ВС від 07.08.2019 у справі № 725/3829/16 зазначений договір визнано недійсним. Останнім набувачем приміщень за договором купівлі-продажу є добросовісний набувач (четвертий власник майна).

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, визнав за подружжям право спільної часткової власності (по 1/2 частці в праві спільної часткової власності за кожним) на нежитлові приміщення, в задоволенні іншої частини позовних вимог відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що вказане нерухоме майно набуто чоловіком у власність під час шлюбу, є спільною сумісною власністю подружжя. При відмові в задоволенні позову про витребування майна з чужого незаконного володіння суд зазначив, що якщо річ, перебуваючи в чужому володінні, видозмінилась, була перероблена чи знищена, застосовуються зобов'язально-правові способи захисту права власності. Оскільки спірні нежитлові приміщення під час перебування у володінні відповідача зазнали суттєвих змін та були переробленими, їх витребування на користь позивачів є неможливим.

Апеляційний суд рішення районного суду в частині задоволення позову про визнання права спільної власності на нерухоме майно скасував та ухвалив в цій частині нове рішення, яким у позові відмовив, а в частині відмови в задоволенні позову про витребування майна з чужого незаконного володіння змінив з викладенням його мотивувальної частини в редакції своєї постанови, мотивуючи її тим, що нежитлові приміщення належали позивачам на праві спільної сумісної власності, а спір щодо розміру часток у праві спільної сумісної

власності на майно повинен вирішуватись між співвласниками такого майна. Щодо витребування з володіння добросовісного набувача нежитлових приміщень суд зробив висновок, що задоволення таких вимог становитиме непропорційне втручання у право на мирне володіння майном, що є порушенням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

ВС постанову апеляційного суду в частині відмови в задоволенні позову про визнання права спільної часткової власності на нерухоме майно змінив, виклав її мотивувальну частину в редакції своєї постанови, а позовну вимогу в частині витребування майна з чужого незаконного володіння залишив без змін. Зазначив, що у разі коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387 і 388 ЦК України, є неефективними.

Розглядаючи справи щодо застосування положень ст. 388 ЦК України у поєднанні з положеннями ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції, суди повинні самостійно, з урахуванням усіх встановлених обставин справи дійти висновку про наявність підстав для втручання у мирне володіння майном особи, що набула це майно за відплатним договором, виходячи з принципів мирного володіння майном.

Конструкція, за якою добросовісний набувач втрачає майно і сам змушений шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною та покладає на добросовісного набувача індивідуальний і надмірний тягар.

Добросовісний набувач набула права власності на нежитлові приміщення за відплатним договором, не знала та не могла знати про те, що це майно вибуло з власності одного з подружжя поза його волею та правомірно очікувала, що продавець мав право ним розпоряджатися, а вона після отримання цього майна матиме змогу мирно ним володіти.

ВС звернув увагу, що дружина, яка є співвласником нежитлових приміщень, без згоди якої було продано спірне майно, не позбавлена права звернутися з вимогою до чоловіка про стягнення компенсації вартості її частки в праві спільної власності, відчуженої ним без її згоди.

Витребування нерухомості у четвертого власника (добросовісного набувача) за обставин цієї справи становило б непропорційне втручання у право на мирне володіння майном

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 березня 2023 року у справі № 725/1824/20 (провадження № 61-15705св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109620608>.

6.2. Чи впливає обраний подружжям в іноземній державі режим роздільного володіння майном на правовий статус нерухомості, придбаной в Україні, та чи має він перевагу над презумпцією спільності майна подружжя?

Вибір подружжям режиму роздільного володіння майном під час укладення шлюбу за кордоном (зокрема в Італії) є правочином щодо правового режиму майна, який має універсальний характер і поширюється на все майно подружжя, незалежно від місця його знаходження. Такий режим є елементом сімейного майнового статуту і виконує функцію шлюбного договору, а тому презумпція спільності майна подружжя, передбачена законодавством України, до таких відносин не застосовується. Застосування українського права як закону місця знаходження речі (*lex rei sitae*) до нерухомості не означає автоматичного ігнорування чинного між подружжям режиму роздільності майна.

Позивач звернувся до суду з позовом про поділ спільного майна подружжя. На обґрунтування позову посилався на те, що він є громадянином Італії та у 2014 році уклав в Італії шлюб з відповідачем, яка є громадянкою України. У період перебування сторін у шлюбі на території України за його кошти відповідач придбала квартиру та заперечує його право на частку в спільному майні, а тому позивач просив суд в порядку поділу спільного майна подружжя визнати за ним право власності на 1/2 частку спірної квартири.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, вказавши, що юрисдикція національних судів України за місцем розташування спірного нерухомого майна поширюється на вирішення заявленого спору. Водночас зауважив на необхідності застосування ЗУ «Про міжнародне приватне право», а також врахував, що на момент реєстрації шлюбу сторони проживали на території Італії та для регулювання своїх майнових відносин у шлюбі застосували право цієї держави, обравши при укладенні шлюбу режим роздільного володіння майном.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким задовольнив позов, зазначив, що відповідач не спростувала презумпцію спільності майна подружжя.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Домовленість подружжя про режим роздільності майна є елементом сімейного майнового статуту і має універсальний характер, поширюючись на все майно подружжя незалежно від місця його знаходження. Прийняття іншого підходу призвело б до фрагментації правового режиму майна.

Дії сторін щодо обрання режиму роздільності майна в Італії необхідно розглядати як правочин (угоду), що виконує ту саму функцію, що й шлюбний договір у праві України. Оскільки цю угоду не було розірвано чи визнано недійсною, вона створює відповідні юридичні наслідки.

ВС підкреслив, що застосування українського права до нерухомого майна (як місця його знаходження) не означає автоматичного скасування чи ігнорування обраного подружжям правового режиму майна за іноземним правом.

Приватне право базується на автономії волі сторін. Оскільки сторони добровільно обрали режим роздільності, у них були відсутні легітимні очікування, що придбане в Україні майно стане спільним

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 січня 2026 року у справі № 554/4080/23 провадження № 61-16141св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133782588>.

6.3. Чи може акт приймання-передачі нерухомого майна до статутного капіталу товариства бути визнано недійсним як правочин, учинений одним із подружжя без згоди іншого?

Акт приймання-передачі нерухомого майна до статутного капіталу товариства, який підтверджує волевиявлення сторін та створює юридичні наслідки у вигляді переходу права власності, є правочином і може бути визнаний недійсним у разі порушення норм статті 65 СК України щодо розпорядження спільним сумісним майном подружжя без згоди іншого з подружжя. Той із подружжя, чие право порушено, має право на захист шляхом визнання недійсним такого правочину та поділу майна, а не лише шляхом виплати вартості частки у статутному капіталі товариства.

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання нежитлової будівлі промислового цеху об'єктом спільної сумісної власності подружжя, визнання недійсними та скасування рішення загальних зборів товариства про внесення цієї будівлі до статутного капіталу, акта приймання-передачі нерухомого майна, договору іпотеки, а також про визнання за нею права власності на 1/2 частку спірного майна в порядку поділу спільного майна подружжя. Позов обґрунтовано тим, що спірну нежитлову будівлю було придбано сторонами під час шлюбу та є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Позивач зазначала, що відповідач без її нотаріально посвідченої згоди передав це майно до статутного капіталу товариства, а згодом товариство передало його в іпотеку відповідачу, чим порушено її права як співвласника спільного майна подружжя.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, мотивуючи своє рішення тим, що спірне майно було набуто під час шлюбу, а його передача до статутного капіталу товариства без нотаріально посвідченої згоди позивача суперечила ст. 65 СК України.

Апеляційний суд скасував це рішення та відмовив у позові, вважаючи, що спірне майно не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Верховний Суд постановою від 20 червня 2023 року частково задовольнив касаційні скарги, залишив у силі рішення суду першої інстанції в частині визнання недійсним і скасування рішення загальних зборів товариства, змінив мотиви відмови у вимозі про визнання майна спільною сумісною власністю, зазначив, що така вимога не є самостійним ефективним способом захисту, а в частині вимог про визнання недійсними акта приймання-передачі, договору іпотеки та визнання права власності на 1/2 частку майна передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

За результатами нового апеляційного розгляду апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині задоволених вимог про визнання недійсними акта приймання-передачі, договору іпотеки та визнання права власності на частину майна і відмовив у їх задоволенні, виходячи з того, що належним способом захисту прав іншого з подружжя є вимога про виплату вартості частки у статутному капіталі товариства, а не оспорювання подальших правочинів щодо майна, внесеного до статутного капіталу товариства. Також на користь відповідача стягнуто судові витрати на професійну правничу допомогу та судовий збір.

ВС скасував постанову апеляційного суду у частині вирішення позовних вимог про визнання недійсним та скасування акта прийому-передачі нерухомого майна, визнання недійсним договору іпотеки, визнання права приватної власності на частину спірного майна у порядку його поділу та залишив у силі в цій частині рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

ВС підкреслив, що акт приймання-передачі може бути формою правочину, якщо він спрямований на набуття, зміну або припинення прав. У цій справі акт став підставою для переходу права власності до ТОВ, підтверджував волевиявлення сторін і мав юридичні наслідки, тому він може бути визнаний недійсним як правочин.

Дружина як співвласниця не обмежена лише правом на грошову компенсацію частки в ТОВ. Вона має право оскаржити незаконне відчуження майна в натурі. Оскільки згода на передачу будівлі до ТОВ не надавалася, правочин є недійсним.

Оскільки ТОВ не набуло законного права власності на майно через недійсність акта передачі, воно не мало права передавати це майно в іпотеку. Тому договір іпотеки також є незаконним.

Спірне майно підлягає поділу між подружжям у рівних частках (по 1/2 за кожним) на підставі ч. 1 ст. 70 СК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 лютого 2025 року у справі № 331/5662/18 (провадження № 61-13966св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125125046>.

6.4. На що має право інший із подружжя в разі внесення спільних коштів до статутного капіталу товариства?

Майно або кошти, внесені одним із подружжя до статутного фонду ТОВ, стають власністю самого товариства, а інший з подружжя має право вимагати виплати половини вартості частки учасника у статутному капіталі, а не половини внесених коштів. За відсутності доказів зміни вартості частки суд застосовує презумпцію, що її вартість відповідає розміру внеску

Позивач (чоловік) звернувся до суду з позовом про поділ автомобіля, який дружина відчужила без його згоди.

Відповідач (дружина) подала зустрічний позов про поділ земельних ділянок та стягнення грошової компенсації за частку в ТОВ «ІД Сервіс», засновником якого був чоловік. Статутний капітал ТОВ складав 500 000,00 грн і був сформований за час шлюбу за спільні кошти. Дружина просила стягнути на її користь 250 000,00 грн (1/2 частини внеску).

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, первісний та зустрічний позови задовольнив.

Вирішуючи вимоги зустрічного позову про стягнення грошової компенсації половини вартості внеску до статутного фонду товариства, суд виходив з того, що статутний капітал товариства було сформовано з коштів подружжя, на них поширюється режим спільної сумісної власності подружжя, а тому дружина має право на половину внеску до статутного фонду товариства.

ВС змінив в частині мотивів рішення судів попередніх інстанцій щодо вирішення вимог зустрічного позову про стягнення грошової компенсації частини внеску до статутного капіталу товариства, виклав мотивувальну частину судових рішень в редакції цієї постанови, у решті рішення залишив без змін з огляду на таке.

ВС зазначив, що при внесенні коштів до статутного капіталу власником грошей стає товариство. Співвласник (інший з подружжя) набуває право не на самі гроші, а право вимоги виплати вартості частки учасника.

Помилковими є висновки судів про можливість виплати частини вартості саме вкладу. Необхідно визначати ринкову вартість частки на дату пред'явлення позову.

ВС застосував висновок Великої Палати ВС, згідно з яким вартість частки у статутному капіталі презюмується рівною розміру внеску.

Оскільки чоловік не надав доказів того, що на момент розгляду справи вартість його частки в товаристві змінилася (зросла чи зменшилася) порівняно з розміром внеску в 500 000,00 грн, суди дійшли обґрунтованих висновків про стягнення 250 000,00 грн, хоча й помилилися у юридичному обґрунтуванні вимоги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 лютого 2025 року у справі № 369/5830/22 (провадження № 61-15993св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125265199>.

6.5. Чи є предметом поділу подружжя тимчасові споруди (торговельні павільйони), а не лише кошти на їх будівництво, та за якою вартістю здійснюється розрахунок компенсації в разі тривалого розгляду справи?

Тимчасові споруди, що є об'єктами завершеного будівництва, належать до спільної сумісної власності подружжя та підлягають поділу за їх ринковою вартістю. Якщо поділ у натурі перешкоджатиме здійсненню підприємницької діяльності, майно може бути залишено одному з подружжя з присудженням іншому грошової компенсації вартості його частки, визначеної на час розгляду справи

Позивач (чоловік) звернувся до суду з позовом про поділ спільного майна подружжя, до якого входили автомобіль Toyota Corolla, квартира, житловий будинок та 9 тимчасових торговельних споруд (павільйонів). Павільйони було встановлено дружиною під час шлюбу для провадження підприємницької діяльності на підставі паспортів прив'язки та договорів на виконання будівельно-монтажних робіт. Позивач вимагав поділу павільйонів або виплати компенсації за них, з урахуванням їх ринкової вартості.

Відповідач позов визнала частково, стверджуючи, що торговельні споруди були встановлені нею як ФОП за кошти, подаровані батьком, та доходи від її власної підприємницької діяльності, а тому є її особистою приватною власністю.

Справу суди розглядали неодноразово.

Апеляційний суд під час останнього перегляду справи визнав за кожним із подружжя право власності по 1/2 частці на автомобіль, а торговельні споруди виділив у власність відповідачу, стягнувши з неї на користь позивача грошову компенсацію 1/2 частини ринкової вартості споруд (544 500,00 грн) на підставі звітів про оцінку, наданих відповідачем у вересні 2024 року.

Позивач оскаржив постанову апеляційного суду до суду касаційної інстанції, стверджуючи, що суд безпідставно врахував нові звіти відповідача, а компенсація має бути значно вищою (2,4 млн грн) на підставі його звіту від 2021 року.

ВС погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Майно фізичної особи – підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя, якщо його придбано за рахунок належних подружжю коштів. Оскільки відповідач не спростувала презумпцію спільності (не надала доказів використання виключно особистих коштів), торговельні павільйони обґрунтовано визнано спільним майном.

При поділі майна необхідно встановити, для кого зі сторін воно має більше значення. Оскільки споруди використовуються відповідачем у підприємницькій діяльності, їх реальний поділ у натурі призвів би до втручання в її бізнес.

Виділення майна відповідачу із виплатою компенсації позивачу відповідає інтересам обох сторін.

Вартість майна визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди – виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи. Звіт позивача від 2021 року мав термін чинності лише 6 місяців і на момент ухвалення рішення у 2024 році був неактуальним.

Апеляційний суд може встановлювати нові обставини на підставі нових доказів, якщо особа не могла подати їх раніше з поважних причин. Враховуючи тривалий розгляд справи та закінчення терміну дії попередніх оцінок, прийняття нових звітів для з'ясування дійсної вартості майна було необхідним для справедливого вирішення спору.

Оскільки жодна зі сторін не надала чинного висновку про вартість авто на день ухвалення рішення та не заявила клопотання про експертизу, суд правильно поділив його шляхом визнання за кожним права на 1/2 частку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 січня 2025 року у справі № 629/3710/20 (провадження № 61-13570св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124936899>.

VII. Застосування норм процесуального права

7.1. На кого покладається тягар доказування у справах про заперечення спільного статусу майна подружжя та за якої умови презумпція права спільної сумісної власності залишається непохитною?

Якщо заява одного з подружжя про те, що рухоме, нерухоме майно, цінна річ тощо були куплені за її особисті кошти, не буде належним чином підтверджена, презумпція права спільної сумісної власності подружжя залишиться непохитною. Тягар доказування у справах цієї категорії покладено на того із подружжя, хто заперечує проти визнання майна об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Позивач (чоловік) звернувся до суду з позовом про поділ спільного майна – квартири № 1, зареєстрованої на дружину. Він вказував, що майно придбане у шлюбі за спільні кошти та кошти, позичені у родичів.

Відповідач (дружина) подала зустрічний позов, у якому просила визнати квартиру № 1 її особистою власністю (оскільки вона була придбана за її заощадження та кошти батьків), а іншу квартиру № 2 (зареєстровану на чоловіка) визнати спільною власністю та поділити навпіл.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, позов чоловіка задовольнив, зустрічний позов дружини задовольнив частково. Суд визнав обидві квартири об'єктами спільної сумісної власності та поділив їх у рівних

частках (по 1/2 за кожним). Суд зазначив, що факт реєстрації майна на одного з подружжя не має вирішального значення, а дружина не надала доказів (окрім показань свідків), які б підтверджували придбання квартири № 1 виключно за її особисті кошти.

Верховний Суд погодився із висновками судів та зазначив, що суди, надавши оцінку вимогам позовів, наявним у справі доказам, правильно встановили обсяг спільного сумісного майна подружжя і вирішили спір відповідно до заявлених вимог.

Згідно зі ст. 60 СК України кожна річ, набута за час шлюбу, вважається спільною сумісною власністю. Тягар доказування протилежного лежить на тому, хто заперечує спільний статус майна.

Заява одного з подружжя про купівлю речі за особисті кошти має бути підтверджена документально. Оскільки відповідач не надала достатніх доказів джерела походження власних грошей, суд не може ґрунтувати рішення на припущеннях.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі № 641/2211/23 (провадження № 61-14219св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124937576>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо цивільно-правових аспектів поділу спільної сумісної власності подружжя та захисту майнових прав (частина I). Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2022 року до січня 2026 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, доктор юрид. наук, професор Є. В. Петров. Київ, 2026. – 47 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн



supreme.court.gov.ua



fb.com/supremecourt.ua



t.me/supremecourtua



@supremecourt_ua



x.com/supremecourt_ua



so.supreme.court.gov.ua